

## Shallow or deep contradictions?! (Analysis of types of paradoxes in Hossein Manzavi's Ghazal)

Mojtaba NatooriZadeh<sup>1</sup> | Seyed Mahmood Seyed Sadeghi<sup>2</sup> | Maryam Parhizgari<sup>3</sup>

1. PhD student of Persian language and literature, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran Email: mnz.kaveh@gmail.com
2. Corresponding author, Assistant Professor. department of Persian language and literature, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran. Email: mahmood.sj10@iaubushehr.ac.ir.
3. Assistant Professor. department of Persian language and literature, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran. Email: mprhzk@iaubushehr.ac.ir.

### Article Info

**Article type:**  
Research Article

**Article history:**

Received:

4 January 2024

Received in revised form:

7 May 2024

Accepted:

12 May 2024

Published online:

30 March 2025

**Keywords:**

contradiction, shallow,  
deep, repetition, isolated

### ABSTRACT

Paradox is a literary craft that has a precedent in ancient Persian literature and is one of the best-known arrays of modern poetry in spiritual science. Manzavi, as one of the innovative poets in contemporary poetry, has usually dealt with this poetic technique. Lexical and conceptual repetition, innovation and surprise can be among the indicators of determining the contradictions of less effective or shallow and effective or deep. In this research, an attempt is made to provide a specific definition of shallow and deep contradictions based on the descriptive analytical method, and then to answer this question by examining the existence of this literary array in isolated sonnets. Let's find out the contribution of each of these contradictions in his sonnet; The results obtained from this research indicate that the lexical and conceptual repetitions in the construction of contradictions in his sonnets are far more than the innovation and surprise in the totality of these contradictions.

**Cite this article:** NatooriZadeh, Mojtaba., Seyed Sadeghi, Seyed Mahmood., Parhizgari, Maryam. (2025). Shallow or deep contradictions?! (Analysis of types of paradoxes in Hossein Manzavi's Ghazal). *Journal of Lyrical Literature Researches*, 23(44), 241-256. <http://doi.org/10.22111/jllr.2024.47632.3218>



## **1. Introduction**

Paradox is derived from (Paradoxum) in Latin, the origin of which is the Greek word Paradoxon, composed of para meaning opposite or "contrary to" and doxa meaning opinion. (Webster, under Paradox) A large part of the beauties and innovations of the literary language is the result of breaking the linguistic structures and mental habits and escaping from the traditional constraints. Among the emerging arrays that can be designed and evaluated in the literary arts is the art of contradiction or contradictory names, which is completely new in the literary arrays books. Apparently, the first person who proposed this array in Persian literature was Mohammad Reza Shafiei Kodakani. (Ahangari-Kiasri, 64: 1389). Contradictory, it generally causes the words and meaning to stand out and as a result arouses the audience's thought and excitement, and it has a real depth that is obtained through interpretation and interpretation. There are many pure paradoxes in different periods of Persian poetry, and one of the poets who used this literary array a lot in the contemporary period is "Hossein Manzavi". The aim of the upcoming research will be to deal with the criteria for distinguishing strong or weak paradoxes and to reflect this assessment in isolated sonnets. Therefore, it is necessary to carry out this writing and analyze the contradictory types in the isolated sonnet from Dighai. It is known that the new and novel paradoxical images are much more enjoyable and thought-provoking than the old and repeated subjects which also cause escapism and reminiscence of taste. It is new and surprising that these two are related to each other, that is, when an image and a combination outside of the old and repeated topics are presented to the reader, it attracts his attention and makes him think. It has This novelty is accompanied by "surprise and surprise", therefore it leads to the persuasion of the aesthetic sense and excitement of the audience, and literary and eloquent speech is created. (Wazilah, 1386: 159) They are involved in being strong or weak. Repetition, innovation and surprise can all be among the most important factors. In this research, by analyzing isolated sonnets, we have tried to answer the following questions in addition to examining the mentioned cases:

- What are shallow and deep contradictions?
- How weak and shallow are the contradictions used in isolated sonnets and how strong and deep?

## **2. Research method**

The method of this research is analytical-descriptive and of a qualitative type, and it has been done using library sources, and primary data has been obtained through the study of numerous books and articles in the field of literary criticism and poetry classics.

## **3. Discussion**

If we have an overview of the beginning of the formation of the paradox industry in Persian poetry and literature until today, we will realize that these paradoxes do not have the same degree, level and level of influence, and the reason for that is the level of individual sensitivity, which is completely different in each person. . The noteworthy point is that what determines the level of these individual sensitivities are factors such as repetition, surprise and innovation. It is very clear that exemplary and repetitive contradictions cannot be interesting and attractive for the audience, and precisely for this reason, the term "shallow" has been used for these contradictions, which have little impact on the audience's mind. On the other hand, it is the innovation and surprise that makes the audience happy at the moment. Such contradictions are called "deep" in this article. It should be kept in mind that one of the factors that cause shallow contradictions is the use of repeated words and concepts, which will be an obstacle to creating a sufficient impact on the mind and psyche of the audience or listener. Profound paradoxes are contradictions that the reader or listener, at the same time as reading or hearing it, like a bolt of lightning that hits the brain, is confronted with it and suddenly realizes its impact. What plays a role in the emergence of these paradoxes is the presence of factors such as innovation and surprise. With a quick look at his biography, literary career and collection of isolated poems, it is possible to understand that love is one of the most fundamental elements of his poems. Also, this exploration shows why the reputation of this singer is permanent in the sky of our lyric poetry today. The main factors in the formation and expansion of paradoxical images and concepts in Ghazal al-Mozavi are the expression of romantic issues. Among the other contradictory-representational platforms in isolated poetry and sonnets, we can mention the following: the suffocation of the pre-revolution era, martyrdom, unkindness and narrow-mindedness of his contemporaries. (Rahimi Zanganeh, Najafi, 1392: 859)

#### 4. Conclusion

According to the studies conducted from the background of articles similar to this research, we can get the impression that currently there is no division to recognize paradoxes that are less effective and impressive on the mind of the audience. Therefore, after determining the factors that create each type of these contradictions by mentioning various examples from different periods of Persian poetry, they were also investigated and divided into isolated sonnets. The term and division of shallow and deep contradictions is proposed for the first time in this article; The criterion of distinction in this category is effective factors such as lexical and conceptual repetition in shallow contradictions and innovation and surprise in deep contradictions. Based on the collection of examples of contradictions in the collection of isolated sonnets, the findings of this research show that the examples of contradictions of this poet are formed more in lexical and conceptual repetitions than in innovation and surprise. He said that the use of this array in isolated sonnets is more about everyday life and passing poetic words rather than tense mental conflicts.

#### 5. References

- Ahangeri Kiasary, R. (2010). *deliberation in the paradoxical art, development of Persian language and literature teaching*, NO2th, 64-66, Tehran: winter.
- Akhavan sales, M. (2012). 3books (in the small yard of autumn in prison, life says, but we must live, hell but cold), Tehran: winter.
- Atare Neishahboori, Sh.F. (2001). *oshtor nameh*, by attempt of Mehdi Mohaghegh, Tehran: asso eitron of cultural works and glories.
- Bahmani, M.A. (1395). *complete works of poem*, Tehran: Nagah.
- Bidele Dehlavi, M.A. (1962). *Complete works*, Vol1, correction by khal Mohammad khasteh and Khalil Allah khaili, Kabul: pohani ministry of author ship and direct ship.
- Dehlavi, A.Kh. (1982). *Complete works*, by attempt of M.Darvish, Tehran: saadi.
- Forooghi Bastami, M.A. (1978). *complete works*, by attempt of M.Darvish (Mohammad Elmi), Tehran: Javidan.
- Hafiz, khajeh sh.M. (1998). *complete works of lyrics*, correction by Ghazvini Ghani, Tehran: Asatir.
- Hafiz, khajeh sh.M. (2009). *complete works of lyrics*, correction by Nahid Farshad Mehr, Tehran: Ganjineh.
- Kashani, K. (1997). *complete works*, vol1, correction by Mehdi Sadri, Tehran: Hamrah.
- Khaghani shervani, A.B. (1996). *complete works of poems*, Vol1, correction by Mir Jalaldin Kazazi, Tehran: Markaz.
- Molana, J.M. (1995). *complete works*, vol1 and 2, correction by Badi Alzoman Frozanfar, Tehran: rad.
- Monzavi, H. (2006a). *Az shokaran and shaker*, correction by Mehdi Khatibi, Tehran: Aferinesh.
- Monzavi, H. (2006b). *Tighe Termeh And toazol*, correction by Mehdi Khatibi, Tehran: Aferinesh.
- Monzavi, H. (2020). *collection of poems*, correction by Mohammad Fathi, Tehran: Naghah.
- Natoori Zadeh, M. (2023). *blunt with love*, Boushehr: ghalam dad.
- Nazami Ghanjavi, Elyas Ben Yousef. (1995). *Makhzen Alasrar*, correction by barat zanjani, Tehran: Tehran University.
- Nazami Ghanjavi. (1991). *Pange gangj*, by attempt of Hossein Pezhman Bakhtiyari, Tehran: Pegah.
- Rahimi Zanganeh, E, Najafi, A. (2013). *consideration of kinds of synthetic and virtual paradox in Monzavi lyrics*, researches congress of Persian and literature, 853-860, Tehran.
- Rastgoo, S.M. (1989). *unbecoming, keyhan cultural magazine*, 6th year No9, 29-31, Tehran: Azar.
- Saadi, M. (2006). *saadi's lyrics*, correction and expel nation by Gholam Hossein Toussefi, Tehran: sokhan.
- Saeb Tabrizi's. (1364). *complete works*, Vol1, by attempt of Mohammad Ghahraman, Tehran: company of scientific and cultural publisher.
- Saeb Tabrizi's. (1991). *complete works*, Vol6, by attempt of Mohammad Ghahraman, Tehran: company of scientific and cultural publisher.
- Sanaei Ghaznavi's. (2002). *complete works*, by attempt of Parviz Babaei, Tehran: azad mehr.
- Sawoji, S. (1367). *complete works*, by Mansour Moshfegh, Tehran: Safi Alishah.
- Shabesteri, M. (1989). *Golshane Raz*, by attempt of Samad Movahed, Tehran: golshan.
- Shamse langrodi, M. (2017). *complete works of poems*, part 1, Tehran: Nagah.

- Vahidian Kamyar, T. (1995). paradox in Persian literature, *expert magazine of language and literature*, 271-294, Mashhad.
- Vahidian Kamyar, T., Nadari Paykar, M. (2016). saadi's special methods in two rhetoric's art, contradiction and paradoxical, *Bahar Adab magazine*, 9th year, No1, 97-113, Tehran.
- Vazileh, F. (2007). paradoxical in hafiz's lyrics, *magazine of Persian language and literature*, 3th year NO7, 149-172, Tehran: summer.



## تناقض‌هایی کم‌ژرف یا در ژرف؟!۱

(واکاوی گونه‌های پارادوکس در غزل حسین منزوی)

مجتبی ناطوری‌زاده<sup>۱</sup> | سید محمود سیدصادقی<sup>۲</sup> | مریم پرهیزگاری<sup>۳</sup>

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران. رایانامه: [mnz.kaveh@gmail.com](mailto:mnz.kaveh@gmail.com)
۲. نویسنده مسئول، استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران. رایانامه: [mahmood.sj10@gmail.com](mailto:mahmood.sj10@gmail.com)
۳. استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران. رایانامه: [mprhzhk@gmail.com](mailto:mprhzhk@gmail.com)

| اطلاعات مقاله                       | چکیده                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|-------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| نوع مقاله: مقاله پژوهشی             | پارادوکس یا متناقض‌نما، از صنایع ادبی دارای پیشینه در ادبیات کهن پارسی و از شناخته شده‌ترین آرایه‌های شعر امروز در علم بدیع معنوی است. حسین منزوی به‌عنوان یکی از شاعران نوآور معاصر، به‌اندازه قابل توجهی از این شگرد شاعرانه بهره برده است. تکرار واژگانی و مفهومی، نوآوری و شگفت‌انگیزی، می‌تواند از شاخص‌های تعیین تناقض‌نماهای کم‌اثر یا «کم‌ژرف» و تأثیرگذار یا «در ژرف» باشد. در این جستار، کوشش بر آن است که با روش تحلیلی-توصیفی، تعریف مشخصی از تناقض‌های کم‌ژرف و در ژرف ارائه شود و در ادامه با بررسی‌هایی که از حضور این آرایه ادبی در غزل‌های منزوی صورت گرفته، به این پرسش پاسخ داده شود که سهم هر کدام از این تناقض‌ها در غزل او چه میزان است. نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش حاکی از آن است که تکرارهای واژگانی و مفهومی در ساخت تناقض‌های غزل او به مراتب بیشتر از نوآوری و شگفت‌انگیزی در مجموع این تناقض‌ها است. |
| تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۴            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۲/۱۸           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۳             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۱/۱۰            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| واژه‌های کلیدی:                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| تناقض، کم‌ژرف، در ژرف، تکرار، منزوی |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |

۱. استاندارد: ناطوری‌زاده، مجتبی؛ سیدصادقی، سید محمود؛ پرهیزگاری، مریم. (۱۴۰۴). «تناقض‌هایی کم‌ژرف یا در ژرف؟!». پژوهشنامه ادب غنایی، ۲۳(۴۴)، ۲۵۶-۲۴۱.

<http://doi.org/10.22111/jllr.2024.47632.3218>



© ناطوری‌زاده، مجتبی؛ سیدصادقی، سید محمود؛ پرهیزگاری، مریم.

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان.

## ۱- مقدمه

متناقض‌نما یا پارادوکس (paradox)، برگرفته از واژه paradoxum در لاتین و منشأ آن، واژه یونانی paradoxon است و مرکب از دو بخش para به معنی «مقابل» یا «متناقض با» و doxa به معنی «عقیده و نظر» است (وبستر، ذیل پارادوکس). این آرایه ادبی، یکی از برجسته‌ترین روش‌های تشخیص بخشیدن به زبان است که در ادب فارسی، بیشتر ریشه در آرای صوفیه و شطحیات آنان دارد (مهدی‌نیا چوبی و ستاری، ۱۳۹۷: ۲۴۵). بخش وسیعی از زیبایی‌ها و نوآوری‌های زبان ادبی، نتیجه شکستن ساختارهای زبانی و عادت‌های ذهنی و گریز از قیدوبندهای سنتی است. زبان پارادوکس از یک نظر، زبان «دیوانگان عاقل» و «عاقلان دیوانه» است؛ زبانی که از مرز هنجارپذیری و عادت‌ها عبور کرده است و به وادی ناآشنا و هنجارآفرین وارد می‌شود (سلیمی و علوی، ۱۴۰۱: ۱۸۹).

صنعت تناقض یا متناقض‌نما ازجمله آرایه‌های نوظهور و قابل طرح و ارزیابی در هنرهای ادبی است که طرح آن در کتاب‌های آرایه‌های ادبی، کاملاً جدید است. ظاهراً نخستین کسی که این آرایه را در ادبیات فارسی طرح کرده، محمدرضا شفیعی کدکنی بوده است (آهنگری کیاسری، ۱۳۸۹: ۶۴). متناقض‌نما، اندیشه‌ای است آشنایابی شده. متناقض، با عرف به‌طور عام سبب برجستگی لفظ و معنی و در نتیجه برانگیختن تأمل و تهییج مخاطب می‌شود و دارای ژرف‌ساختی حقیقی است که با تفسیر و تأویل به دست می‌آید (وحیدیان کامیار، ۱۳۷۴: ۲۷۲). در دوره‌های مختلف شعر فارسی، پارادوکس‌های ناب بسیار یافت می‌شود و یکی از شاعرانی که در دوره معاصر، این آرایه ادبی را فراوان به کار برده، حسین منزوی است.

## ۱-۱- بیان مسئله و سؤالات تحقیق

آشکار است که تصاویر متناقض‌نمای جدید و نوآیین، نسبت به مضامین کهنه و مکرر که گریز و رمندگی ذوقی را سبب می‌شوند، ذوق‌پذیرتر و ذهن‌نشین‌ترند (راستگو، ۱۳۶۸: ۲۹). دو مشخصه عمده متناقض‌نما، جدید و شگفتی‌زا بودن آن است که این دو در ارتباط با یکدیگرند؛ یعنی آنگاه که تصویر و ترکیبی، خارج از مضامین کهنه و مکرر به خواننده عرضه شد، توجه او را جلب می‌کند و او را به تأمل وادار می‌دارد. این تازگی، همراه با «تعجب‌انگیزی و شگفتی‌زایی» است؛ بنابراین، آن به اقناع حس زیبایی‌شناختی و تهییج مخاطب می‌انجامد و کلام ادبی و بلیغ به وجود می‌آید (وزیله، ۱۳۸۶: ۱۵۹). البته عوامل مختلفی در قوی یا ضعیف بودن یک متناقض‌نما دخیل هستند؛ ازجمله تکرار، نوآوری و شگفت‌انگیزی. در این پژوهش با واکاوی غزل‌های حسین منزوی، کوشش شده است که به پرسش‌های زیر پاسخ داده شود:

- تناقض‌های کم‌ژرف و درژرف چیست؟

- تناقض‌های به کاررفته در غزل منزوی، تا چه اندازه ضعیف و کم‌ژرف یا قوی و درژرف هستند؟

## ۱-۲- اهداف و ضرورت تحقیق

هدف از انجام پژوهش پیش‌رو، پرداختن به ملاک‌های تشخیص قوی یا ضعیف بودن متناقض‌نما و بازتاب این سنجش در غزل‌های منزوی است؛ بنابراین ضرورت انجام این نوشتار، واکاوی گونه‌های متناقض‌نما در غزل منزوی از دیدگاهی متفاوت است.

## ۱-۳- روش تحقیق

روش این تحقیق، تحلیلی-توصیفی و از نوع کیفی است. این پژوهش با استفاده از منابع کتابخانه‌ای انجام شده و داده‌های اولیه آن از طریق مطالعه کتاب‌ها و مقالات متعدد در زمینه نقد ادبی و بدیع‌شناسی شعر گردآوری شده است.



#### ۱-۴- پیشینه تحقیق

تاکنون درباره آرایه پارادوکس و همچنین بررسی آن در غزل منزوی، پژوهش‌هایی انجام شده است که از میان کتاب‌ها و مقالاتی که ارتباط نزدیکی با این نوشتار دارند، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- «از ترانه و تندر» (۱۳۹۰)، کتابی نوشته مهدی فیروزیان بوده که شامل مجموعه مقالاتی درباره نقد و تحلیل شعر و آثار منزوی است.

۲- «سرقت علمی گسترده در یادنامه منزوی: از رنج تا شکنج» (۱۳۹۴)، مقاله‌ای است از مهدی فیروزیان که همان‌گونه که از نام این مقاله برمی‌آید، نویسنده در آن به کژروی‌ها و دروغ‌پردازی‌های نازخند صبحی در کتاب از رنج تا شکنج پرداخته است.

۳- «بررسی انواع پارادوکس ترکیبی و معنایی در غزل منزوی» (۱۳۸۹)، عنوان مقاله‌ای است که به قلم ابراهیم رحیمی زنگنه و آریتا نجفی نگاشته شده و نگارندگان در آن، آشتی‌دادن امور نقیضی و ناآشنا و همچنین آفرینش پدیده‌های غیرممکن را از قابلیت‌های پرداختن شاعران به پارادوکس دانسته‌اند. آنان در ادامه، عوامل پیدایش این شگرد هنری در غزل‌های منزوی را از نظر ترکیبی و معنایی بررسی کرده‌اند.

۴- «نوآوری‌های حسین منزوی در غزل» (۱۳۹۱) نیز مقاله‌ای از جواد طاهری و سمیه سلیمان است که به بررسی نوآوری‌ها و ویژگی‌های خاص اشعار این شاعر می‌پردازد.

۵- «آواز جویباران» (۱۳۸۳)، نام مقاله‌ای از احمد رمضانی است. او در این نوشتار با مروری بر زندگی، شعر و آثار منزوی، او را یکی از شاعران مبتکر و مؤثر غزل معرفی می‌کند و در ادامه، راه شناخت افکار و آرمان‌های او را تأمل بر آثار این شاعر معاصر دانسته است.

۶- «تحلیل محتوای اشعار حسین منزوی» (۱۳۹۴)، مقاله‌ای است به کوشش رضا بیات که در آن مطابق با روش تحلیل محتوایی، علت آشفتگی‌های متعارض و متناقض منزوی، بررسی شده است. نویسنده این مقاله بر این باور است که منزوی، ایدئولوژی و گفتمان خاصی را در سر ندارد و حالات گذرای روحی است که او را پیش می‌برد.

#### ۲- تناقض‌های کم‌ژرف و درژرف

اگر مروری بر آغاز شکل‌گیری صنعت پارادوکس در شعر و ادبیات پارسی تا امروز داشته باشیم، متوجه خواهیم شد که این پارادوکس‌ها دارای یک درجه، سطح و میزان تأثیرگذاری نیستند و دلیل آن، میزان حساسیت فردی است که در هر شخص، کاملاً متفاوت است. آنچه میزان این حساسیت‌های فردی را مشخص می‌کند، عواملی است مانند تکرار، شگفت‌انگیزی و نوآوری. بدیهی است که تناقض‌های الگوبردارانه و تکراری، نمی‌توانند برای مخاطب، جالب و جذاب باشند. به‌واسطه همین تأثیر کم این نوع تناقض‌ها بر ذهن مخاطب، در این مقاله از تعبیر «کم‌ژرف» برای آن‌ها استفاده شده است. در مقابل آن، نوآوری و شگفت‌انگیزی است که باعث لذت‌آفرینی فراوان در لحظه برای مخاطب می‌شود. اینگونه تناقض‌ها در این نوشتار «درژرف» نامیده شده‌اند.

در این مقاله، آوردن ابیات شاهد برای تناقض‌های کم‌ژرف و درژرف، صرفاً با هدف معرفی و نمایاندن نقش ملاک‌های مؤثر در ایجاد این تناقض‌ها است؛ بنابراین پیشینه شاعران و اینکه این الگو و تکرار از چه شاعری آغاز شده و دقیقاً توسط چه شاعرانی انجام شده، به هیچ وجه مطرح نیست.

## ۲-۱- بررسی تناقض‌های کم‌ژرف

از عواملی که موجب ایجاد تناقض‌های کم‌ژرف می‌شود، آوردن واژها و مفاهیم تکراری است و آن به‌عنوان مانعی برای ایجاد تأثیرگذاری کافی بر ذهن و روان مخاطب خواهد بود. وجود چنین تناقض‌هایی در یک شعر، نشان‌دهنده این است که شاعر در آفرینش اینگونه تناقض‌ها نتوانسته اقناع ذهنی مخاطب را برانگیزد.

## تکرار واژگانی و مفهومی

منظور از «تکرار» در این نوشتار، آرایه معروف بدیع معنوی نیست؛ بلکه مقصود از آن، به‌کاربردن دوباره یک مفهوم یا ترکیب‌های واژگانی توسط شاعران، برای تناقض‌آفرینی است. مخاطب می‌تواند این نوع تکرارها را معمولاً از طریق مطالعات قبلی یا اینکه بسیار شنیده شده‌اند، به‌راحتی تشخیص دهد. در پارادوکس نیز این حالت آگاهانه می‌تواند برآمده از درک لحظه‌ای یا از ناخودآگاه شاعر باشد. به‌هرحال به‌کارگیری دوباره و چندباره همان مفاهیم و ترکیب‌های واژگانی به‌دلیل اینکه برخاسته از اندیشه بدیع ذهن یک شاعر نیست، نمی‌تواند ایجاد یک متناقض‌نمای مؤثر کند؛ زیرا ابتکار شاعرانه برای آن، پیش از آن توسط شاعری دیگر انجام شده و الگوگیرنده، تنها برداشتی نزدیک به آن را ارائه داده است. این نوع تکرارها باعث عادی جلوه‌دادن پارادوکس می‌شوند و نمی‌توانند موجب برانگیختگی احساسات مخاطب شوند؛ برای نمونه موارد زیر آورده شده است:

گفتا نه این خواهم نه آن دیدار حق خواهم عیان      گر هفت بحر آتش شود من در روم بهر لقا  
(مولانا، ۱۳۷۴: ۵۰)

هر شب‌نمی‌درین ره صد بحر آتشین است      دردا که این معما شرح و بیان ندارد  
(حافظ، ۱۳۸۸: ۱۲۶)

زان سوی بحر آتش گر خوانی‌ام به لطف      رفتن به روی آتشم از آب خوش‌تر است  
(سعدی، ۱۳۸۵: ۱۴)

تناقض ترکیبی «بحر آتش» در سه بیت بالا از نظر واژگانی تکرار شده است و بنابراین تکرار در این موارد، بیشتر از نوع واژگانی است تا مفهومی.

ز هر سو سراسیمه می‌تاختم      به بی‌برگی آن برگ می‌ساختم  
(نظامی، ۱۳۷۰: ۴۷)

بی‌برگی ما برگ نشاط است چمن را      شیرازه گلزار بود خار و خس ما  
(صائب، ۱۳۶۴: ۳۹۸)

برگ من بی‌برگی است و بار بار خاطرسست      باد یارب روزی برق بلا برگ و برم  
(کلیم، ۱۳۷۶: ۴۶۵)

پارادوکس «برگ بی‌برگی» در ابیات بالا از نظر ترکیب واژگانی تکرار شده و با تعبیر «بی‌چارگی و بینوایی» در مفهومی مشترک آمده است.

چون غمت را نتوان یافت مگر در دل شاد      ما به امید غمت خاطر شادی طلبیم  
(حافظ، ۱۳۸۸: ۳۶۸)

می‌خورم جام غمی هر دم به شادی رخت      خرم آن کس کاو بدین غم، شادمانی می‌کند  
(ساوجی، ۱۳۶۷: ۱۳۴)

با غمت شادی جهان هوس است      شادی من همین غم تو بس است  
(دهلوی، ۱۳۶۱: ۱۲۰)



هرچند «غم» و «شادی»، واژه‌های تکراری در این سه بیت است، آنچه ضعف تناقض‌های آن‌ها را بیشتر نشان می‌دهد، مفاهیم مشترک «برتری غم معشوق به شادی عالم» در کنار واژه‌های تکراری «غم» و «شادی» است.

آسمان باز پراکنده‌تر از این می‌خواست  
جمع ما را که به مصداق پریشانی بود  
(بهمنی، ۱۳۹۵: ۴۷۹)

«جمع پریشانی»، پارادوکسی نیست که جدید و ساخته ذهن این شاعر باشد. باتوجه به تعدد نمونه‌هایی که از ساخت ترکیب‌هایی مانند این پیدا است، بهمنی مفهوم و واژه‌های این تناقض را از شاعران پیش از خود الگو گرفته است. ترکیب‌های «مجموعه پریشان» و «جمعیت پریشان» در بیت‌های زیر از فروغی بسطامی و حافظ، می‌تواند از موارد این الگوپذیری باشد.

همه اسباب پریشانی ما جمع آمد  
تا ز مجموعه آن زلف پریشان شده‌ایم  
(فروغی بسطامی، ۱۳۵۷: ۱۷۵)

در خلاف‌آمد عادت بطلب کام که من  
کسب جمعیت از آن زلف پریشان کردم  
(حافظ، ۱۳۷۷: ۳۱۹)

اکنون برای درک بهتر مطلب، از میان نمونه‌های زیادی که در دوره‌های مختلف شعر پارسی موجود است، نمونه‌های زیر ارائه شده است:

ای غم پنهان دلت آشکار  
عاطفه در بطن تو جاری‌ترین  
(ناطوری‌زاده، ۱۴۰۲: ۶۷)

جهان، جمله، فروغ روی حق دان  
حق اندر وی ز پیدایی است، پنهان  
(شبستری، ۱۳۶۸: ۷۱)

مثال عشق پیدایی و پنهان  
ندیدم همچو تو پیدا نهانی  
(مولانا، ۱۳۷۴: ۱۰۰۲)

اگر گویا و پیدایی یکی خاموش پنهان شو  
خوشا خاموش گویا و خوشا پیدای پنهانی  
(سنایی، ۱۳۸۱: ۳۲۴)

تعبیری مثل «پیدا و نهان»، «پیدا و پنهان» و «پنهان و آشکار» در ابیات بالا، ترکیبی از تکرارهای مفهومی و واژگانی است که با اندکی تغییر نسبت به هم ذکر شده است. علاوه بر آن، «آشکاربودن غم پنهان دل»، مفهومی تناقضی است که می‌تواند الگو گرفته از سه بیت دیگر باشد.

همچنین عبارات «آب خشک» و «از خشک، تر شدن»، «گویای بی‌گفتار» و «گویای بی‌زبان»، «بیدار خفته» و «خفته برپاخاستن»، «نگ از نام باریدن» و «از نام ننگ‌داشتن» و موارد بسیاری از این الگوبرداری‌ها را چه به صورت ترکیبی و واژگانی، چه به صورت مفهومی و معنایی، در دوره‌های مختلف شعر پارسی و از شاعران گوناگون می‌توان یافت. درمجموع این نوع تکرار، موجب ملال‌آوری و دل‌زدگی ذهن هر مخاطبی خواهد بود.

## ۲-۲- بررسی تناقض‌های درزرف

تناقض‌هایی هستند که خواننده یا شنونده هم‌زمان با خواندن یا شنیدن آن، همچون صاعقه‌ای که به مغز برخورد می‌کند، از رویارویی با آن، جا می‌خورد و تأثیرگذاری آن را بی‌پرده و ناگهانی درمی‌یابد. آنچه در به وجود آمدن چنین پارادوکس‌هایی نقش دارد، وجود عواملی چون نوآوری و شگفت‌انگیزی است که هواره در ارتباط با یکدیگرند.

## ۲-۲-۱- نوآوری

خلاقیت شعری، همان ایده جدید شاعرانه است و تحقق آن، نوآوری را به دنبال خواهد داشت. شاعران معمولاً نوآوری را به واسطه ترکیب سازی و ساخت واژگان جدید ایجاد می کنند؛ زیرا واژگان، ابزار دست شاعرند و از طرفی ارتباط با هرگونه اثر ادبی، بسته به شناختی است که خواننده از واژه ها دارد. در اینجا، آنچه به ویژه مورد نظر است، نوآوری های شاعرانه در آفرینش آرایه متناقض نما است.

## ۲-۲-۲- شگفت انگیزی

هرآنچه باعث حیرت و جاوردن مخاطب شود، می تواند احساسات مختلفی مانند تعجب، هیجان، ترس و... را در او برانگیزد. این چنین شگفت انگیزی می تواند خوشایند یا ناخوشایند، واقعی یا ساخته ذهن بشر و تخیلی یا در اثر پدیده های طبیعی باشد. از آنجا که پدیده های شگفت انگیز همواره مورد توجه قرار می گیرند، می توان گفت شگفت انگیزی عاملی مؤثر در خلق تناقض های برجسته در شعر است.

## ۲-۲-۳- ارتباط نوآوری و شگفت انگیزی

ارتباط بین نوآوری و شگفت انگیزی، خود به خود به وجود می آید؛ بدین معنی که شاعر می تواند با به کارگیری واژگان نو و امروزی و ترکیب سازی های جدید، هم زمان حس تعجب، هیجان، ترس و... را در مخاطب برانگیزد. همین عوامل باعث شکل گیری تناقض های عمیق و تأثیرگذار خواهد شد. نقش و تأثیر عوامل ایجاد تناقض های در ژرف، در نمونه های زیر مشهود است:

برآمیزی و بگریزی و بنمایی و بربایی  
فغان از قهر لطف اندود و زهر شکرآمیزت  
(سعدی، ۱۳۸۵: ۲۴۷)

از زیباترین تصاویر پارادوکسی در غزل سعدی، بیان «ناز» معشوق است که متناقض نمای رفتاری از جانب معشوق در برخورد با عاشق است. ناز، لازمه مقام معشوق و از صفات ذاتی و برجسته اوست. ناز، خواندن باطنی در عین راندن ظاهری است. سعدی، ناز معشوق را با کمال میل می پذیرد و این رفتار دوگانه درهم آمیخته را با بیان نقیضی به تصویر می کشد (وحیدیان کاهنار و نادری پیکر، ۱۳۹۵: ۱۰۶). «برآمیزی و بگریزی»، «بنمایی و بربایی» و «قهر لطف اندود»، گزاره های پارادوکسیکالی هستند که شاعر با پی در پی آوردن آنها، احساسات و هیجان مخاطب خود را به زیبایی برمی انگیزد و او را به عمل وای دارد.

فلک در خاک می غلتید از شرم سرافرازی  
اگر می دید معراج ز پا افتادن ما را  
(بیدل دهلوی، ۱۳۴۱: ۱۱۸)

به کاربردن ترکیب واژگانی شرم سرافرازی و معراج از پا افتادن، آن قدر تناقضی است که می تواند مخاطب را به حیرت و شگفت زدگی وای دارد.

چشمانش / آسمان را در خود غرق دارد / و کلامش سعادت است / خوشبختی است

(لنگرودی، ۱۳۹۶: ۴۳)

آنچه در قطعه بالا جلب توجه می کند، وام گرفتن ویژگی غرق شدگی از دریا و درآمیختگی آن با آسمان چشم معشوق است که با این ابتکار شاعرانه، تکانه ای در ذهن مخاطب ایجاد می شود.

### ۳- بررسی تناقض‌های کم‌ژرف و درژرف در غزل منزوی

با نگاهی گذرا به زندگی‌نامه، کارنامه ادبی و مجموعه سروده‌های منزوی، می‌توان دریافت که عشق، از بنیادی‌ترین بن‌مایه‌های دل سروده‌های او است. همچنین این کنکاش نشان می‌دهد که چرا آوازه این سراینده در آسمان غزل سرایی امروز ما ماندگار است.

عمده‌ترین عوامل شکل‌گیری و گسترش تصاویر و مفاهیم پارادوکسی در غزل منزوی، بیان مسائل عاشقانه است. از دیگر بسترهای متناقض‌نمایی در شعر و غزل منزوی، می‌توان به این موارد اشاره کرد: خفقان دوران قبل از انقلاب، شهادت، بی‌مهری و تنگ‌نظری هم‌عصران خویش (رحیمی زنگنه و نجفی، ۱۳۹۲: ۸۵۹).

در ادامه با بررسی نمونه‌های استخراج شده از مجموعه غزل‌های این شاعر معا صر، مشخص می‌شود که از تناقض‌های کم‌ژرف و درژرف، کدام یک در غزل منزوی بسامد بیشتری یافته است.

#### ۳-۱- تناقض‌های کم‌ژرف در غزل منزوی

باتوجه به تعاریفی که پیش‌تر از عوامل ایجادکننده تناقض‌های کم‌ژرف ارائه شد، می‌توان دریافت که بسامدهای واژگانی و مفهومی، ممکن است تکانه‌هایی که موجب برانگیختگی مخاطب می‌شود را بی‌اثر یا کم‌اثر کند. هرچه این تکرارها برای مخاطب، سابقه بیشتری داشته باشند، میزان حساسیت‌های فردی او را هم بیشتر به حداقل نزدیک می‌کنند. هرچند به‌طور کلی، تکرار در شعر، یک ویژگی زبانی محسوب می‌شود، تکرارهای واژگانی و مفهومی، به متناقض‌نمای ایجادشده ضربه وارد می‌کند. در ادامه به بحث و بررسی درباره چند نمونه از این تناقض‌ها در غزل منزوی پرداخته خواهد شد.

آبادم و خرابم، دریایم و سرابم      هم آتش و هم آبم، هم شب هم آفتابم

(منزوی، ۱۳۸۵الف: ۱۵۹)

هرکه از ما سراغی بگیرد      نام آبادی ما خرابی است

(همان، ۱۳۹۹: ۴۶۰)

در آن غریبه به هر یاد -آن خراب‌آباد-      نمی‌شناخت دلم یک تن از اهالی را

(همان، ۱۳۸۵ب: ۱۶)

«خراب‌آباد»، ترکیبی تناقضی است که در مجموعه غزل‌های منزوی به‌اشکال مختلف تکرار شده است؛ ترکیبی که نمونه آن را در شعر دیگر شاعران می‌توان یافت؛ ازجمله:

اگرچه زندگی در این خراب‌آباد زندان است/ و من هر لحظه در خود تنگنای دیگری دارم

(اخوان، ۱۳۹۱: ۲۰)

اگرچه مستی عشقم خراب کرد ولی      اساس هستی من زان خراب آباد است

(حافظ، ۱۳۸۸: ۳۵)

یا در این نمونه که ترکیب واژگانی «بیدارخوابی» را می‌توان در سه بیت از غزل‌های این شاعر یافت. بی‌تردید نمونه‌های بیشتری را می‌توان در شعر دیگر شاعرانی چون نظامی، سعدی، خاقانی، کلیم کاشانی و... جست. در زیر، سه بیت از منزوی همراه با دو شاهد مثال آورده شده است:

|                                                      |                                         |
|------------------------------------------------------|-----------------------------------------|
| باز هم رنگ خونم شرابی است<br>(منزوی، ۱۳۹۹: ۴۶۰)      | باز مستی و بیدار خوابی است              |
| ظلمت شمار سر زدن آفتاب تو<br>(همان: ۴۲۳)             | از شب گذشته ام همه بیدار خواب تو        |
| بستی و تا بستر بیدار خوابی آمدی<br>(همان: ۴۶۲)       | بار رؤیایی سبک، سنگین از افیون، از شراب |
| خواب‌کنان نرگس بیدار او<br>(نظامی، ۱۳۷۴: ۵۱۳)        | خواب‌گهی بود سمنزار او                  |
| بر چشم فتنه خواب مهنا برافکند<br>(خاقانی، ۱۳۷۵: ۲۰۰) | بخت تو خواب دیده بیدار تا ز امن         |

دو بیت زیر از منزوی، نمونه‌ای از مفهومی تکراری است که با آوردن ترکیب‌های تناقضی «ناکجاآباد» و «لامکان» بیان شده است. از میان نمونه‌هایی که برای پیشینه این محتوای پارادوکسی می‌توان ذکر کرد، دو بیت در ادامه آورده شده است.

|                                                          |                                   |
|----------------------------------------------------------|-----------------------------------|
| بیایم از پی تو، گرد باد اگر نبرد<br>(منزوی، ۱۳۹۹: ۲۹۳)   | مرا به همراه خود، سوی نا کجاآباد  |
| رفیق قافله تو، اسیر فاصله نیست<br>(همان، ۱۳۸۵: ۲۳۱)      | که با تو دل، سفر لامکان تواند کرد |
| ای نو بهار خندان از لامکان رسیدی<br>(مولانا، ۱۳۷۴: ۱۰۸۵) | چیزی بیار مانی از یار ما چه دیدی  |
| جایگاهی بود چون بحری لذیذ<br>(عطار، ۱۳۸۰: ۲۱۳)           | لازمان و لامکان و لاجدید          |

سابقه به‌کاربردن ترکیب تناقضی «حاضر غایب»، در شعر چند شاعر از جمله شاعران زیر دیده می‌شود؛ حال آنکه تکرار این متناقض‌نمای ترکیبی را در غزل منزوی هم می‌توان یافت. این دو بیت از مولانا:

|                                                             |                                    |
|-------------------------------------------------------------|------------------------------------|
| ای غایب از این محضر از مات سلام الله<br>(مولانا، ۱۳۷۴: ۸۶۴) | وی از همه حاضرتر از مات سلام الله  |
| ای غایب بس حاضر بر حال همه ناظر<br>(همان: ۸۶۵)              | وی بحر پر از گوهر از مات سلام الله |

یا این دو بیت از سعدی:

|                                                         |                                        |
|---------------------------------------------------------|----------------------------------------|
| هرگز وجود حاضر غایب شنیده‌ای؟<br>(سعدی، ۱۳۸۵: ۱۱۵)      | من در میان جمع و دلم جای دگر است       |
| چون تو حاضر می‌شوی من غایب از خود می‌شوم<br>(همان: ۲۹۶) | زان که حیران می‌بماند وهم در سی‌های تو |

منزوی در بیتی این پارادوکس را چه از نظر واژگانی و چه از نظر معنایی اینگونه آورده است که هردو مصراع، تنها تداعی‌کننده نمونه‌های سروده‌شده پیش از آن است و دربردارنده هیچ نگاه نو و سخن تازه‌ای نیست.

آری وجود حاضر و غایب شنیده‌ام ای آن‌که غیبت تو پر است از حضور ناب  
(منزوی، ۱۳۹۹: ۱۰۷۲)

به همین شکل می‌توان از میان پارادوکس‌های کم‌ژرف غزل منزوی، ترکیب تناقضی «هنر بی‌هنری» را مثال آورد که نمونه‌های فراوان آن در شعر کلاسیک پارسی، نشان‌دهنده تکراری بودن این تناقض است. منزوی می‌گوید:

در ما عجبی نیست که جز عیب نبیند آن را که هنر هیچ به جز بی‌هنری نیست  
(همان: ۴۷۱)

بیتی از صائب تبریزی در این باره:

از قبول نظر عشق شود عیب هنر ورنه جز بی‌هنری هیچ هنر نیست مرا  
(صائب، ۱۳۶۴: ۲۵۷)

و نمونه‌ای دیگر از فروغی بسطامی:

تا زدم لاف هنر خواجه به هیچم نخرید بی‌هنر شو که هنرهاست در این بی‌هنری  
(بسطامی، ۱۳۵۷: ۲۰۶)

پارادوکس ترکیبی «خبر بی‌خبری»، از دیگر متناقض‌نماهای کم‌ژرف غزل منزوی است که در شعر چندین شاعر پیش از او به چشم می‌خورد.

یارم سفری بود و خبر داشت جهانی جز خواجه که چون من خبرش بی‌خبری بود  
(منزوی، ۱۳۹۹: ۲۵۹)

گزاره ناهمگون ساز «از روی بی‌خبری خبر داشتن»، در شعر کلاسیک پارسی به‌ویژه در شطحیات و ادب عرفانی سابقه‌دار است. بازآوری این پارادوکس، آن هم در شعر معاصر، طبیعتاً برای مخاطب تکراری جلوه خواهد کرد. این تناقض، هم از نظر واژگانی، هم از نظر معنایی، نمونه‌ای تکراری به حساب آمده و نتیجه خوانش و شنیده شدن آن تو سط مخاطب، چیزی به جز تکرار مکررات نخواهد بود. نمونه‌هایی از این تناقض در شعر شاعران متقدم:

هر که داند که خبرها همه در بی‌خبری است هرگز از گوشه میخانه نیاید بیرون  
(صائب، ۱۳۷۰: ۳۰۵۸)

تا شدم بی‌خبر از خویش، خبرها دارم بی‌خبر شو که خبرهاست در این بی‌خبری  
(بسطامی، ۱۳۵۷: ۲۰۶)

متناقض‌نماهای زیر، مواردی تکراری است که چه به صورت واژگانی، چه به صورت مفهومی، هم در غزل‌های منزوی و هم در شعر شاعران قبل از او به کار رفته است. تعداد این نمونه‌های استخراج شده از غزلیات منزوی چنان است که در اینجا تنها به اشاره کردن به برخی از آن‌ها اکتفا می‌شود:

«طیب درد فروش»، «آب چرک»، «آتش سرد»، «بودن در نبودن»، «نگفتن و گفتن»، «سادگی نبوغ»، «تیرگی فروغ»، «خاموشی فریاد»، «پیدا و پنهان»، «جمع پریشانی»، «تاب بی‌تابی»، «رنگ بی‌رنگی»، «جانب بی‌جانبی»، «سوخته ناسوخته»، «خواندن با چشم بسته»، «گفتن با دهان بی‌آواز»، «ذات تیغ و نبریدن»، «ذات ابر و نباریدن»، «گفت‌وگو در سکوت»، «غربت در وطن»، «غریبه آشنا»، «ظلمت روشن»، «پوشیدن عریانی»، «زاییده شدن مهر و کینه از هم»، «جمع و ترکیب اضداد»، «لبریزی بودن شادی از غصه»، «زندگی بودن مرگ»، «مرز بی‌نهایت»، «پر بودن بهار از کویر»، «هم‌زمانی شیر و شراب، عقل و جنون، گلزار و گلخن، راست و دروغ، تیر و نشان».

### ۲-۳- تناقض‌های در ژرف در غزل منزوی

در برابر متناقض‌نماهای کم ژرف، منزوی، درگیری‌های نهادینه‌شده و پرسش‌گری‌های درونی خود را در کالبد پارادوکس‌هایی نو و تازه می‌نمایاند که همان تناقض‌های در ژرف غزل اوست. در این بخش با آوردن چند نمونه، به بررسی عوامل ایجادکننده تناقض‌های در ژرف - که در غزل منزوی اندک‌شمار است - پرداخته می‌شود.

گفتم بی‌فروزم چراغی در شب اما  
در زیر آب انگار کبریتی کشیدم  
(منزوی، ۱۳۹۹: ۴۰۵)

تصویر «کشیدن کبریت زیر آب» در این بیت علاوه بر امروزی‌بودن، دارای تأثیری تناقضی است که در خوانش روان، یک‌باره ذهن را جذب می‌کند.

نگاه کرد و نکرد آن‌چنان به گوشه چشم  
که هم درود در آن خفته بود و هم بدرود  
(منزوی، ۱۳۹۹: ۴۶۸)

کاربرد کهنه‌گزاره نا سازنمای «نگاه کرد و نکرد»، در شعر سعدی و قرن هفتم، فراوان به چشم می‌خورد. طبیعی است که این نوع تکرار، کم ژرفی یک متناقض‌نما را در پی خواهد داشت؛ اما آنچه نوآورانه و شگفت‌انگیزانه بودن این بیت را به رخ می‌کشد، «هم‌زمانی سلام و خداحافظی در یک نگاه» است.

گرچه به خاک افتم چو «شب پا» یان چه باک از آنکه کارم  
چون مترسک قامت بی‌قامتی افراشتن نیست  
(همان: ۲۳۷)

ترکیب تناقضی «قامت بی‌قامتی» از نظر ساختار نسبت به نمونه خود، کمیاب است. گذشته از تازگی این ترکیب، منزوی در این بیت دست به ساخت یک تصویر پارادوکسی جدیدی می‌زند و می‌گوید کوتاهی قامت از زمین خوردن را با کوتاه‌قامتی مترسک اشتباه نگیرد.

ای خاکسار سر به ثریا زده رفیق!  
وی کیمیا طعنه به عنقا زده رفیق!  
(همان: ۵۴۶)

ترکیب پارادوکسی «خاکسار سر به ثریا زده»، به طرزی زیبا فروتنی و والامقامی مخاطب شاعر را در این بیت نشان می‌دهد. با این نگاه، می‌توان به ترکیب‌های پارادوکسی «مرگ‌آباد» و «تکرار نامکرر» و مفاهیم پارادوکسی «جوشش صد چشمه از کویر و سراب» و «هم‌زمانی شب شهادت و صبح تولد» در بیت‌های زیر اشاره کرد که دلیل در ژرف‌بودن تناقض‌های این ابیات، یا نبودن ترکیب‌های واژگانی است یا مفاهیم پارادوکسی تازه. این عوامل هر کدام در جای خود، مسبب برانگیختگی احساسات مخاطب‌اند.

یک‌به‌یک یاران غار از دست رفتند و هنوز  
حکم می‌راند به مرگ‌آباد، دقیانوس‌مان  
(همان: ۲۹۶)

تو کیستی که در سفر جست‌وجوی تو  
صد چشمه جوش زد ز کویر سراب‌ها  
(همان: ۸۶)

ای زنده همیشه در خاطرات بیشه!  
وان شام آخر ینت، صبح ولادت تو  
(همان: ۱۲۸)

تنها دهان توست که دل را نمی‌زند  
قندی که در مکرر خود نامکرر است  
(همان: ۵۲۸)



## ۴- نتیجه‌گیری

مطابق با مطالعات انجام شده از پیشینه و مقالات مشابه این پژوهش، این برداشت به دست می‌آید که در حال حاضر هیچ‌گونه تقسیم‌بندی برای تشخیص پارادوکس‌های کم‌اثر یا تأثیرگذار بر ذهن مخاطب وجود ندارد؛ بنابراین پس از تعیین عوامل ایجادکننده هر نوع از این تناقض‌ها با ذکر مثال‌های متنوع از دوره‌های مختلف شعر پارسی، به بررسی و تقسیم‌بندی آن‌ها در غزل‌های منزوی نیز پرداخته شد. اصطلاح و تقسیم‌بندی تناقض‌های «کم‌ژرف» و «درژرف»، برای نخستین بار، در این نوشتار مطرح شده است. ملاک تمایز در این دسته‌بندی، عوامل مؤثری چون تکرار واژگانی و مفهومی در تناقض‌های کم‌ژرف و نوآوری و شگفت‌انگیزی در تناقض‌های درژرف است. یافته‌های حاصل از گردآوری نمونه‌های تناقض از مجموعه غزل‌های منزوی در این پژوهش، نشان می‌دهد که نمونه‌های تناقضی این شاعر، بیشتر در تکرارهای واژگانی و مفهومی شکل گرفته است تا در نوآوری و شگفت‌انگیزی. به دیگر عبارت می‌توان گفت کاربرد این آرایه در غزل منزوی بیشتر جنبه روزمرگی و حرف‌های گذرای شاعرانه است، نه درگیری‌های ذهنی تنش‌گرانه.

## ۵- منابع

- آهنگری کیاسری، رمضان. (۱۳۸۹). *تأملی بر آرایه متناقض‌نمایی*، رشد آموزش زبان و ادب فارسی، شماره دوم، صص ۶۶-۶۷.
- اخوان ثالث، مهدی. (۱۳۹۱). *سه کتاب (در حیات کوچک پاییز در زندان، زندگی می‌گوید: اما باید زیست... دوزخ اما سرد)*، تهران: زمستان.
- بهمنی، محمدعلی. (۱۳۹۵). *مجموعه اشعار*، تهران: نگاه.
- بیدل دهلوی، میرزا عبدالقادر. (۱۳۴۱). *کلیات*، ج ۱، تصحیح خال محمد خسته و خلیل‌الله خلیلی، کابل: دپوهنی وزارت دار التالیف و ریاست.
- حافظ، خواجه شمس‌الدین محمد. (۱۳۷۷). *دیوان*، به تصحیح قزوینی، غنی، تهران: اساطیر.
- حافظ، خواجه شمس‌الدین محمد. (۱۳۸۸). *دیوان*، به کوشش ناهید فرشادمهر، تهران: گنجین.
- خاقانی شروانی، افضل‌الدین بدیل. (۱۳۷۵). *دیوان اشعار*، ج ۱، تصحیح میر جلال‌الدین کزازی، تهران: مرکز.
- دهلوی، امیر خسرو. (۱۳۶۱). *دیوان*، به کوشش م. درویش، تهران: سعدی.
- راستگو، سید محمد. (۱۳۶۸). *خلاف آمد، مجله کیهان فرهنگی*، دوره ششم، شماره ۹، صص ۲۹-۳۱.
- رحیمی زنگنه، ابراهیم؛ نجفی، آریتا. (۱۳۹۲). *بررسی انواع پارادوکس ترکیبی و معنایی در غزل منزوی*، همایش پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی، صص ۸۶۰-۸۵۳.
- ساوجی، سلمان. (۱۳۶۷). *دیوان*، به کوشش منصور مشفق، تهران: صفی‌علیشاه.
- سعدی، مصلح‌الدین. (۱۳۸۵). *غزل‌های سعدی*، به تصحیح و توضیح غلام‌حسین یوسفی، تهران: سخن.
- سلیمی، حسین؛ علوی، بشیر. (۱۴۰۱). *چند لایگیو تعلیق معنای قطعی در شعر شفیعی کدکنی با تکیه بر نماد و پارادوکس*، *پژوهشنامه ادب غنایی*، دوره بیستم، شماره ۳۹، صص ۱۷۵-۱۹۲.
- سنایی غزنوی، حکیم. (۱۳۸۱). *دیوان*، به کوشش پرویز بابایی، تهران: آژادمهر.
- شبستری، محمود. (۱۳۶۸). *گلشن راز*، به کوشش صمد موحد، تهران: گلشن.
- شمس لنگرودی، محمد. (۱۳۹۶). *مجموعه اشعار دفتر اول*، تهران: نگاه.
- صائب تبریزی. (۱۳۶۴). *دیوان*، ج ۱، به کوشش محمد قهرمان، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگ.
- صائب تبریزی. (۱۳۷۰). *دیوان*، ج ۶، به کوشش محمد قهرمان، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگ.
- عطار نیشابوری، شیخ فریدالدین. (۱۳۸۰). *اشترنامه*، به کوشش مهدی محقق، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.

- فروغی بسطامی، میرزا عباس. (۱۳۵۷). *دیوان کامل*، به کوشش م. درویش (محمود علمی)، تهران: جاویدان.
- کاشانی، کلیم. (۱۳۷۶). *کلیات*، ج ۱، به تصحیح مهدی صدری، تهران: همراه.
- منزوی، حسین. (۱۳۸۵ الف). *از شوکران و شکر*، تصحیح مهدی خطیبی، تهران: آفرینش.
- منزوی، حسین. (۱۳۸۵ ب). *تیغ و ترمه و تغزل*، تصحیح مهدی خطیبی، تهران: آفرینش.
- منزوی، حسین. (۱۳۹۹). *مجموعه اشعار*، تصحیح محمد فتحی. تهران: نگاه.
- مولانا، جلال‌الدین محمد. (۱۳۷۴). *کلیات دیوان شمس*، ج ۱ و ۲، به تصحیح بدیع‌الزمان فروزانفر، تهران: راد.
- مهدی‌نیا چوبی، سید محسن؛ ستاری، رضا. (۱۳۹۷). شیوه‌های متناقض‌نما در غزل سنایی، پژوهشنامه ادب غنایی، دوره شانزدهم، شماره ۳۰، صص ۲۴۵-۲۶۴.
- ناطوری‌زاده، مجتبی. (۱۴۰۲). *بی‌هوا با عشق*، بوشهر: قلم‌داد.
- نظامی گنجوی، الیاس بن یوسف. (۱۳۷۰). *پنج‌گنج*، به کوشش حسین پژمان بختیاری، تهران: پگاه.
- نظامی گنجوی، الیاس بن یوسف. (۱۳۷۴). *مخزن‌الأسرار*، تصحیح برات زنجانی، تهران: دانشگاه تهران.
- وحیدیان کامیار، تقی. (۱۳۷۴). متناقض‌نما (Paradox) در ادبیات فارسی، *مجله تخصصی زبان و ادبیات*، صص ۲۹۴-۲۷۱.
- وحیدیان کامیار، تقی؛ نادری‌پیکر، مرتضی. (۱۳۹۵). *شگردهای خاص سعدی در دو صنعت بدیعی «تضاد» و «متناقض‌نما»*، *مجله بهار ادب*، سال نهم، شماره ۱، صص ۹۷-۱۱۳.
- وزیله، فرشید. (۱۳۸۶). متناقض‌نما در غزلیات حافظ، *مجله زبان و ادبیات فارسی*، دوره سوم، شماره ۷، صص ۱۷۲-۱۴۹.
- Webster. (1995). *New World dictionary*. New York. Webster.